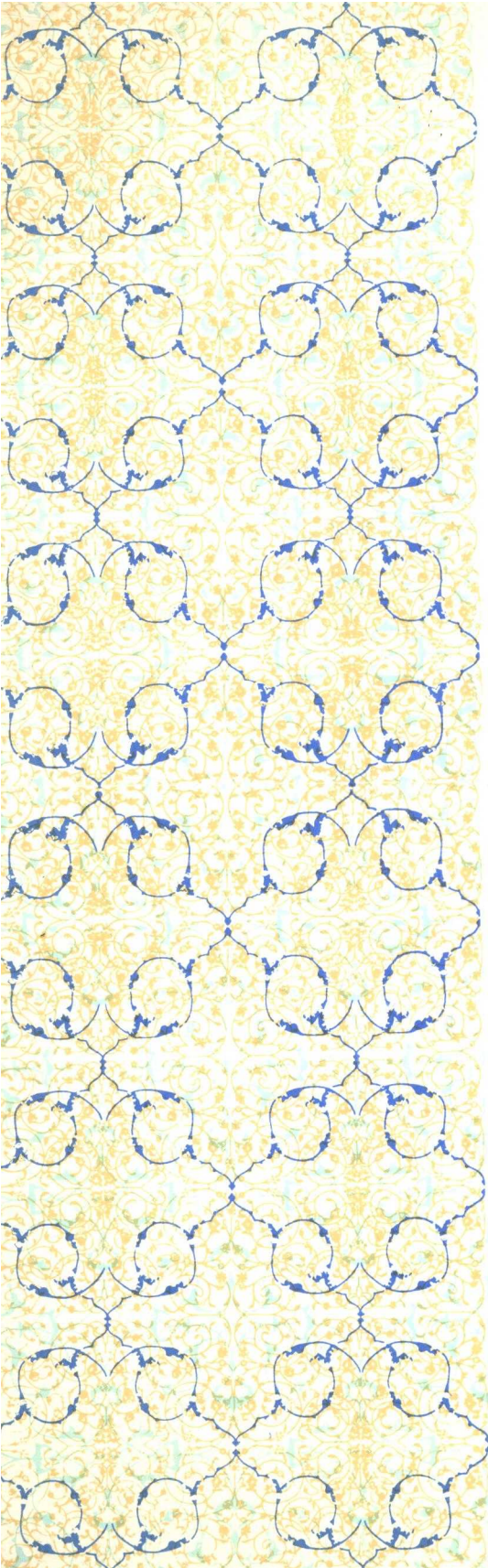

ضمیمه :
مجله بررسیهای تاریخی
شماره ۴ سال یازدهم

مهر
در مآخذ شرقی

از :
مجید یکتائی

مهر در مآخذ شرقی

از

مجید یکتائی

مهر درمآخذ شرقی

شناسائی مهر به سه دوره مشخص تقسیم میشود :

- ۱- میترائیسم پیش از زرتشت
 - ۲- ایزدمهر در آثار اوستائی پیوندگار جانست^۱ مانند آناهیتا و یکی از سی و سه ایزد یانیرو
 - ۳- سوشیانس مهر
- در آثار غربی بیشتر در قسمت اول پژوهش شده و گروهی در قسمت دوم پژوهش کرده اند.
- آنچه اهمیت بسزا دارد شناسائی سوشیانس مهر است که بدان کمتر توجه شده است.
- سوشیانس مهر از بشارتهای گذشته بهره گرفته و در هزاره اول پس از زرتشت دینی عرضه داشته که جهان قدیم را دربر می گرفته است .
- در آغاز باجمال باید گفت :
- پیش از ظهور زرتشت آریائیها خدایان مشترکی داشتند . اهورا و میترا و ارونا و ایندرا از خدایان مشترك آریائی بودند .

۱- Vouroogaoyaoeto, ish را باشتباه چراگاه وسیع ترجمه کرده اند .

در سرودهای ریگت و دامیترا وارونا باهم یاد شده‌اند و اهورا و میترا همسنگ بوده‌اند و در شمار آسوراها (خدایان) آمده، بگفته هرتسفلد که از قول نویسندگان کلیسا نوشته است:

«یونانیان اهورا و میترا و آناهیتا را اقتباس کرده و آنها را بنام زئوس ماگیستس، آپولون و آتنا با همان خصایص شناخته‌اند. از اینرو برخی از مورخان گذشته گمان برده‌اند ایرانیان نیز مانند یونانیان به سه خدا عقیده داشته‌اند.»

در میان آریانژادان ایران و هند آئین میترائی ریشه کهن دارد مهر پرستی در میان آریائیهای ایران و هند در آغاز باستایش خورشید که مظهر مهر بوده آغاز گشته است از اینرو گاه مهر پرستی را آفتاب پرستی و ستاره پرستی خوانده‌اند و پژوهندگان غربی که باید مهر را از جهات مختلف بشناسند تنها در این زمینه پژوهش کرده‌اند.

میثره بفارسی باستان و اوستائی و میترا و متره بسنسکریت و متر و مترا به پهلوی اشکانی و مهر به پهلوی ساسانی و منربسغدی و مش و میشا و میسا و مشیها و مسیهر^۲ و مهلاب به فارسی و همچنین مسیح و مسیحا و میر همین واژه است.

در کتاب منسوب به هرودوت باشتباه مهر با ناهید یکی دانسته شده و در نوشته‌های پلوتارخ واژه میسور و مانندیس نشانه‌ایست که واژه مهر بشکل میسا در آغاز دوران هخامنشی متداول بوده است. دوشن کمین نویسنده معاصر بلژیکی این امر را نشانه تبدیل نام مهر به مسیح وسیله مورخان دوران اسلامی میداند و نوشته

۲- مسیهر بارمنی و پهلوی شمالی گفته میشد و چنانکه مهر نرسی را مسیهر نرسی (سردار ایرانی) گفته‌اند.

است در آغاز دوران هخامنشی نام فارسی مهر «میس» بوده و گواه آنرا نامهای خاص «هومیس» «میسور و ماندیس» میدادند که در پلوتارخ آمده است در گذشته ایرانیان به مهر مسیتن^۳ یامیانجی میگفتند^۴

استرابو جغرافیا نویس یونانی در کتاب خویش نوشته: «ایرانیان خورشید را بنام میترا مینامند و همچنین ماه و تاهید و آتش و زمین و باد و آب را» استرابو و بیشتر مورخان غربی این میترا یا مهر را که فروغ روشنائی و نیروی آنست با پیکر خورشید اشتباه کرده اند از مهریشت اوستا آشکار است که این مهر ایزد فروغ است نام مهر در کتابهای تاریخ اسلامی شماش و شمس آمده است.

گاه مهر را هلیوس، آپولون^۵ و میترا که از خدایان پیش از زرتشت بوده خوانده اند. مهر در زبان فارسی بمعنی خدا، ایزد، فرشته، میانجی، سوشیانس، آفتاب، روشنائی، پیمان، محبت عشق دوستی، حقیقت، رهاننده، نگهبان ماه هفتم و روز شانزدهم هر ماه آمده است.

بواسطه نفوذی که مهر در عقاید آریائیها داشت زرتشت مهر را بعنوان یکی از ایزدان پذیرفت ایزد مهر مظهر راستی، درستی، پیمان داری، فروغ، مهر و دوستی، نگهبانی خانه و کشور و دودمان و جنگجویان و سرزمین آریائی بکار رفته است.

در مهریشت آمده: «میترا پیوند گارجان را میستائیم او نخستین

۳- Mesiten در صفحه ۲۵۲ و ۲۹۸.

۴- نقل از L.H. GRAY, The Foundation of the Iranian Religion

زیر صفحه ۹۰.

۵- در سنت قدیم یونان هلیوس خدای خورشید و آپولون خدای روشنائی بوده است.

ایزد مینوی است اهورمزدا بر فراز کوه هرا برزتی (البرز یا پامیر) برای او پایگاهی ساخته که هر روز برگردونه‌ای تابان که چهار توسن سپید بهشتی آنرا میکشد از خاور برمی‌آید^۶ این نقش ایزد مهر با ارا به واسبهای سپید بر سقف طاق بت در نزدیک بامیان بلخ نقش شده و تاکنون برجاست در اوستا میثره داناترین ایزدان است^۷ میثر سرچشمه پاکی و مظهر نیکی و بهر روزی است و میثرادر وژ مظهر تبا هکاری است^۸ اما باید گفت در کهن‌ترین بخش اوستا مانند گاتها و یشتها و ویسپرد و وندیدا از سوشیانس یاد شده و بشارتها در زند و هومن یسن که متن اوستائی آن از میان رفته آمده و همچنین در پازند که شرح زند است و در کتابهای دینکرد و بندهش و جاماسب‌نامه بدان اشاره شده است.

سوشیانس در اوستا سئوشانت و در پهلوی سوشیانس و سیوشانس آمده است^۹ بشارتهائی که پیش از زرتشت در جهان اشاعه داشت یک ریشه ایرانی داشته و بویشتاسب یا هیستاسی نامی منسوب است این بشارتها به زبان یونانی نیز ترجمه شده بود و از اوایل سده بیستم در کاوشهای تورفانی آثاری از این بشارتها پیدا شده ویدنگرن در کتاب مذاهب ایرانی برخی از بشارتها را که روشنگر ظهور مهر است نقل میکند. بموجب بشارتهائی که در آثار تورفانی پیدا شده: در هزاره اول پس از زرتشت سودرسان (سوشیانت یا سوشیانس یا سیوشانس) یا بختیار (بخشنده گناهان) یار هاننده مهر را انتظار ظهور داشته‌اند و پیش از ظهور محمد (ص) مهربان در مکه و مدینه

۶- یشتها دفتر یکم .

۷- مهر یشت بند ۱۴۲ .

۸- یسنای ۵۵ بند ۳ .

۹- در اوستا در فروردین یشت بند ۱۲۸ و بند ۱۲۹ .

وطایف بودند و همه انتظار داشتند که در آغاز هر هزاری رهاکننده‌ای خواهد آمد و بگفته باباطاهر عریان:

بهر الفی الف قدی بر آید الف قدم که در الف آمد ستم

در سال ۱۹۰۰ میلادی هنگامیکه کاوشهای تورفانی در تون هوانگ در کان سوی نزدیک شهر ختن آغاز شد چنان بنظر رسید که در آغاز سده یازدهم میلادی کتابخانه‌ای در آنجا پنهان شده باشد نخستین بار سراورل شتاین انگلیسی به آنها پی برد این اسناد بخط خروشتی دیوانگاری براهمی، سفدی، ختائی، ایغوری، پهلوی اشکانی و چینی به ۲۳ گونه خط بود که هنینگ آنها را باشتباه خط مانوی خوانده است همچنین به هفده زبان بود که پنج زبان آنها ایرانی است و چند خط از آنها ناشناس مانده است.

در باره مهر باید گفت بخشی از تاریخ کلیسا با تاریخ مهر توأم است باید دید پیش از آنکه اروپائیان عیسوی شوند چه دینی داشته‌اند تا این موضوع روشن نشود بخشی از تاریخ اروپا و کلیسا روشن نخواهد شد. مهر مورد بحث مامهر سوشیانس است که در مرحله سوم است و در باره او غریبان بدرستی پژوهش نکرده‌اند مهر دین آوری است که دین اودین جهانی بوده و در جهان قدیم اشاعه داشته است. مهر (سودرسان) ۱۴۶۸ سال پس از رسالت زرتشت بجهان آمد. در مرقات تورفانی آمده است مهر از مادری بشری زاده شده است بنابراین آمیختن زندگانی مهر بامیثرا که یک آئین کهن و آسمانی بوده خلط مبحث است.

در نوشته‌ها و روایات زرتشتی آمده است که تخمه زرتشت را ایزد مزیسنگ گرفته به آناهیتا (ناهید) فرشته آب در دریای کیانسیه سکسان (کیانسیواهامون یا بنوشته زامیاد یشت بند ۶۶) (زریو

تکانستم) میسپارد ازینرو مردم پیرامون دریاچه هر سال دختران خود را برای آبستنی بدریاچه هامون می فرستادند. تا مگر دختری از تخمه زرتشت که در آب است باردار شود.

مهر در سال ۱۴۵۴ رصد زرتشت برابر ۲۷۱ پیش از میلاد ایشوع یاعیسی ناصری ۱۰ از مادری بنام آناهیتا زاده شده (آناهیتا یعنی کسیکه لکه ندارد. ناهید فارسی امروزی آنست) تخمه زرتشت مانند مروارید در گل نیلوفر آبی نهفته بوده است و دختری که در سر هزاره در آب آبتنی میکند از آن تخمه پنهان باردار شده و مهر سوشیانس یا پیغمبر زاده میشود مادر مهر دختر بوده و نشانه آنست که مهر سوشیانس از راه عشق حیوانی پدید نیامده مهر پرستی يك قرن پیش از میلاد در سراسر آسیای کوچک و یونان و کشورهای باختری و روم نفوذ یافت. نرون و سپازین، تراژان، پمپه، کمد، کاراکالا، دیو کلیشین ژولین، اورلیان، گوردیان و والرین از امپراتوران روم تا کنستانتین بدین مهر بودند و نقش مهر روی سکه های سده اول و دوم و سوم میلادی امپراتوری روم دیده میشود.

نرون را در سال ۶۶ میلادی تیرداد فرمانروای ایرانی ارمنستان بدین مهر در آورده (واژه میلادی یعنی میتردادای و محرف آنست) بگفته کاسیوس دیون ۱۱ چون تیرداد پادشاه ارمنستان بحضور نرون

۱۰- در کتابهای مورخان اسلامی مانند تاریخ طبری و اخبار الطوال دینوری و مروج الذهب والتنبه والاشراف مسعودی دو عیسی آمده که یکی را چون اهل ناصره بوده ایشوع و عیسی ناصری خوانده اند.

۱۱- Dion Cassius مورخ یونانی متولد در ۱۵۵ میلادی در گذشته بسال ۲۳۵ میلادی معاصر سپتیم سور - پروکسول افریقا فرماندار کل دالماسی مؤلف کتاب در باره سپتیم سور، کمد، تاریخ رم در ۲۵ جلد - او را بهترین مورخ قرن سوم میلادی و پایان عصر امپراطوری رم محسوب میدارند.

رسید برای خوشایند او گفت که امپراتور را همچون مهر خداوند خویش پرستش خواهد کرد.

در ارمنستان مهر پرستی رواج بسیار داشت روز هشتم هر ماه را بنام مهر میخواندند در صورتیکه در ایران روز مهر روز شانزدهم هر ماه بود چند مهرابه در ارمنستان هست که بشکل مستطیل ساخته شده و بعد تبدیل به کلیسا شده است: از جمله در زیر کلیسای اچمیادزین مهرابه‌ای پیدا شده است.

در سده سوم میلادی بیاری کاراکالا امپراتور دیگر روم دین مهر گسترش بسیار یافت کاراکالا دستور داد در کنار گرما به‌های روم برای پرستش مهرابه بسازند. دیو کلیشین شورا یی فراهم آورد و دین مهر را رسمی کرد در سال ۳۰۷ پیش از میلاد گالریوس ولی سی‌نیوس با قربانی برای پرستشگاه مهر حمایت مهر را برای روم جلب کردند. ژولین در سال ۳۶۱ خود را فرزند مهر خواند.

بیشتر مورخان فرنگی هر جا باید از مهر پرستی سخنی گویند سرباز زده دانسته یا ندانسته آنرا بت پرستی نام میبرند و زرتشتی را آتش پرستی. و از بردن نام دین زرتشتی و مهری و مانوی پرهیز دارند و تندیس‌های مهر را بت خوانده‌اند.

ورمازن ۱۲ هلندی مینویسد: «سلسله هفت مراتب مهری در تمام امپراتوری روم معمول بود.» بعقیده برستد آئین مهر از ایران بمغرب زمین و تا کشورهای روم رفت و حتی پس از برافتادن دین مهر مدتها این دین رقیب عیسویت بود آنوقت نوشته‌اند که این دین را چند سرباز سیسیلی بروم برده‌اند...

مورخان دوره اسلامی مانند ابوحنیفه دینوری در اخبار الطوال

طبری، مقدسی، مسعودی و حمزه اصفهانی در سنی ملوک الارض و الانبیاء درباره دین مهرچیزی ننوشته‌اند در صورتیکه رویدادهای پیش از آن و بعد از آنرا بدقت نوشته‌اند. مسعودی چند جا در التنبیه والاشراف و در مروج الذهب بصائبه اشاره میکند از جمله دین امپراطوران روم را پیش از نصرانی شدن صلبائی میداند^{۱۳} یعقوبی مورخ دیگر اسلامی نوشته: مطالبی هست که نوشتن آن بر من گران است: ۱۴ در توقیعات تقویمهای تورفانی درباره زادن مهر شرحی آمده است که خلاصه آن در زیر نقل میشود:

در سال ۵۱ پادشاهی اشکانیان روز آدینه پنجم بهار مادر مهر به بارداری بشارت مییابد و پس از گذشت ۲۷۵ روز، روز شنبه شب ۲۵ دسامبر در سال ۱۴۵۴ ر صد زرتشت برابر ۲۷۱ پیش از زادن روز عیسی مسیح مهرزاده میشود و در هزاره یازدهم ظهور میکند نام ماهی که مهر در آن ماه زاده میشود دیماه است (که در ماههای سیستانی کریشت گویند) این تاریخ برابر است با ۲۷۱ سال پیش از زادن روز عیسی مصلوب و چنانکه گفته شد مفسران سوره آل عمران ۱۰ نیز ولادت عیسی را در سال ۶۵ ملک اسکندر و برابر ۵۱ اشکانی نهاده‌اند. پس برابر این حساب زادن عیسی مصلوب در سده سوم مسیحی میافتد که قرینه‌های دیگر از قبیل زمان حواریون عیسی مصلوب و غیره نیز این زمان را تأیید میکنند.

باین حساب عیسی مصلوب در زمان اردشیر ساسانی واقع میشود و برای این زمان دلیلهای بسیار هم هست از جمله ابوحنیفه دینوری مینویسد:

- ۱۳- مروج الذهب جلد یکم صفحه ۱۱۸۰ چاپ قاهره بسال ۱۳۱۰ قمری.
- ۱۴- تاریخ یعقوبی دفتر یکم چاپ لندن.
- ۱۵- در معالم التنزیل بغشوری و تاریخ طبری و تفسیر ابوالفتوح رازی.

داستان سرکشان (خوارج) نخستین چنین بود که یکی از حواریون عیسی نزد اردشیر بابکان آمد. اردشیر سخن او باور داشت و دین عیسی را که در روزگار او ظهور کرده بود پذیرفت و وزیرش یزدان نام نیز از شاهنشاه پیروی کرد ایرانیان بر اردشیر خشمگین گردیدند و بر آن شدند او را از پادشاهی براندازند پس اردشیر نشان داد از آنچه پذیرفته بود برگشته ازینرو او را به پادشاهی باز گذاشتند. ۱۶ در نوشته های تورفانی «درگذشت مهر دوشنبه چهارم شهریور ساعت یازده آمده است ۱۷ اینک پس از این مقدمه باید گفت که پیش از مسیحیت دین شاهنشاهی اشکانی و دین امپراتوری روم و اروپا و آسیای کوچک و بخشی از چین مهری بوده است و بخشی از ایران زرتشتی بوده اند.

در زمان اشکانیان برای مهر در ایران و ارمنستان قربانی بسیار میشده از جمله فیلوسترات ۱۸ چگونگی قربانی کردن اسب سپید ۱۹ زین کرده ای را برای مهر در آن زمان شرح میدهد چون آذربایجان در گذشته يك مرکز مهرپرستی بوده تاسیتوس نیز عقیده دارد که در قلمرو اشکانیان مهرپرستی میشده و یدنگرن میثره (گنزگت) رادر آذربایجان در زمان اشکانیان پرستشگاه مهر می داند. از کتاب مذاهب ایران و یدنگرن چنان برمی آید که دین آور مهر بصورت آدمی و تجسم جسم ۲۰ میثرا است .

۱۶- نقل از الاخبار الطوال ابوحنیفه داود دینوری .

۱۷- T 11069

۱۸- Philostratos تولد در سال ۱۷۵ میلادی - درگذشته بسال

۲۴۹ میلادی اصلا اهل آتن بود و در رم بشهرت رسید مؤلف کتابهای ، زندگی آپولونیوس ، زندگی فلاسفه يك رساله ورزشی و ۷۳ نامه .

۱۹- Widengren, Les Religions de L'Iran.

۲۰- incarnation

در سال ۵۳۹ میلاد مسیح اردشیر بابکان و بزرگان ایران بر آن شدند دین مهر را براندازند ولی تاسده ششم میلادی دین مهر در غرب و شرق رواج داشت از نوشته‌های تورفانی چنین برمی آید که مسیح اول مردم را به بودا و زرتشت^{۲۱} دعوت میکرد و در گفته‌های او بشارت ببرخان (مانی) و منواحمد و زرك (احمد بزرگوار) و کنیزکی دیده میشود.

سید مرتضی بن داعی نوشته: عیسی علیه السلام خلق را بزرگوار داشت دعوت میکرد^{۲۲} و این مطالب میرسانند که این عیسی دنباله رو زرتشت بوده است. در تاریخ کلیسا دسته‌های بسیار میبینیم که عقیده به عیسی مصلوب و حواریون ندارند.

چلیپا در دین مهر نشانه برابری و برادری و اتفاق مردم چهار سوی جهان بوده در سده اول و دویم میلادی شاخه‌های برابر داشته بعد مسیحیت آنرا گرفته و پایه آنرا کشیده بشکل دارد رست کرده. بسیاری از رسوم و آداب امروزی دین عیسوی از مهر پرستی گرفته شده و آنها هنوز برجاست زادروز مهر و روز یکشنبه همه از مهر پرستی گرفته شده است.

بعقیده شادروان پورداود «صلاح مسیحیت در آن بود که عادات و رسوم دین مهر را که در قرون متمادی در روم ریشه دوانیده بود بپذیرد»^{۲۳}

۲۱- زادروز زرتشت برابر حسابهای دقیق پس از هزاره دهم سال ۱۷۶۷ پیش از میلاد بوده و در سال ۱۷۲۵ پیش از میلاد هنگامیکه چهل و دو سال و پنجاه و پنج روز از زندگی زرتشت میگذشت در نیمروز رصد نموده است که اساس حسابهای نجومی و تاریخ بر آن مبتنی است (تقویم و تاریخ در ایران دیده شود).

۲۲- تبصرة العوام.

۲۳- ادبیات مزدیسنی.

مراحل هفتگانه دین مهر عبارتست از «کلاغ (پرنده، تیزرو)، نهان، سپاهی (سرباز) شیر، پارسا، پیک (آفتاب)، و پیریا پدر که بالاترین مقام مهری بوده و این نشانه‌ها و اشارات در بسیاری از جاها دیده میشود و چنین است کلاه شکسته مهری (کلاه فریجی) که هنوز کلاه اسقف‌ها را می‌ترا ۲۴ می‌گویند. هر یک از این مراحل درجه ایست و آدابی دارد و رمزی چنانکه غرض از کلاغ آنست که وقتی مهرزاده شد اورمزد وسیله کلاغی پیام داد که مهرگاوی را قربان کند و در هر مقام و درجه سری است.

برای هر مرحله هفتگانه مهری شستشو لازم است «شستشویی کن و آنچه بخرافات خرام» و در آنجا که یک مهری آئین شستشو و تعمید بجا می‌آورد سه روز نماز می‌گذارد و بستایش مهر می‌پردازد پور فیریوس ۲۵ غارهای مهرابه را در کوهستانهای ایران که دارای چشمه‌سار و گل‌های زیبا بوده است توصیف میکند ۲۶ چون مهر همیشه در کوهستان‌ها و بلندی جای دارد که ناظر بر جهاتیان باشد از دیرباز کوه نزد ایرانیان و رجاوند بوده چون کوه نخستین آفریدگان است و مهریان کوه را سرچشمه آب‌زندگی میدانند ازینرو پرستشگاه مهر بیشتر در کوهستان و غارهای طبیعی بوده که چشمه‌آبی داشته باشد و در شهرها مهرابه‌ها را در زیرزمین می‌ساختند کسیکه به آئین مهر می‌گروید در نخستین مرحله (کلاغ) نوآموزی بود که باید آموزش

۲۴- Miter

۲۵- Porphurios فیلسوف افلاطونی یونانی تولد در صور ۲۳۴ میلادی (در گذشته بسال ۳۰۵ میلادی) مؤلف رساله‌های خدایان، رساله بازگشت روح به خداوند، مسائل همی، زندگی فیثاغورس، دشمن مسیحیت بوده و ۱۵ رساله علیه آنها نوشت که همه را در سال ۴۴۸ نابود کردند.

۲۶- نقل از کتاب مذاهب ایران نوشته ویدنگرن.

مخصوص به بیند و مراحل هفتگانه اسرار مهری بر او عرضه میشد. مراحل عرفانی هفت شهر عشق و مقامات سلول و هفت خط جام جم همه نشانه های مهری است نام «درمهر» یا «برمهر» بمعنی درگاه مهر برای آتشکده از یادگارهای مهری است که هنوز زرتشتیان به آتشکده میگویند.

مهر شکست ناپذیر و نیروورسان بوده و مردم را از تشنگی میرهانده است.

خورشید را جسم مهر و مهر را روان آن مانند روشنائی دانسته اند. پرستشگاه مهر را مهرا به، میترا، مهرا، خورآباد و خسرا بات و میترا ئوم خوانده اند که رو به تابش مهر بامدادی گشوده میشده از اینرو هنوز به آتشکده در ایران درمهر گویند و زرتشتیها به هنگام خواب سربسوی خاور دارند پیشوایان مهری را گاه مغ خوانده اند سه پادشاه اشکانی نام مهر و مهرداد و میثرا و میثرادات داشته اند اشك ۶ و ۹ و ۱۲ و این يك نام دینی است پلوتارخ مینویسد:

در سال ۶۷ پیش از میلاد مردم غرب و رومیها با آئین مهر آشنا شدند در کتاب «کینزاریا» کتاب بزرگ مندائیمها مسیح رامشیا گفته اند و مسیحیا نام مهر است که در ادبیات ما بسیار وارد شده است. حافظ در چند غزل اشارات کامل به مهر و مهرپرستی دارد ۲۷ از جمله:

یاد باد آنکه نهانت نظری با ما بود	رقم مهر تو بر چهره ما پیدا بود
یاد باد آنکه نگارم چگونه بشکستن	در رکابش مه نو پیک جهان پیما بود
یاد باد آنکه خرابات نشین بودم و مست	و آنچه در مسجد امروزمست آنجا بود

که در این غزل رقم مهر و کلاه شکسته (فریجی)، پیک جهان پیما و

۲۷- حافظ در سیو و سلوک که در مقدمه متن انتقادی حافظ یکتائی بسال ۱۳۲۸ نگاشته و انتشار یافته است دیده شود.

خرابات همه نشانه‌ها و مقامات و اشارات مهری است اهمیت و نفوذ دین مهر در غرب و در دین عیسی باندازه‌ای است که گاه پژوهندگان غرب بوحشت افتاده و خواسته‌اند مهر را که سوشیانس و پیغمبری بوده که اینهمه در جهان قدیم و مسیحیت اثر گذاشته از زمین برداشته به آسمان برده و در شمار خدایان و خورشید و ستارگان در آورند؟ ... و حتی از بردن نام آن پرهیز داشته و نامهای آپولون «میترا» آفتاب و بت را بجای مهر گذاشته‌اند و شگفت آنکه برخی از مترجمان و مورخان ایرانی نیز ندانسته از این رویه پیروی کرده‌اند.

من در بیشتر کتابها و موزه‌ها از جمله موزه‌های تاریخی تاشکند، دوشنبه، ایراوان، تفلیس، ارمیتاژلنین گراد و لوور دیده‌ام که بجای مهر پرستی ستاره پرستی و آفتاب پرستی بکار برده‌اند. و بجای زرتشت و دین مزدیسنی آتش پرستی و نامهای دیگر بکار رفته است و بجای پرستشگاه مهر که نام آن میترا و مهرابه است آنرا معبد آفتاب و معبد آپولون و معبد ناهید (نام مادر مهر) و بتخانه نامیده‌اند که از آن متوجه مهر و پرستشگاه او نشوند که هزاران مهرابه در سراسر اروپا پیدا شده و چون پیغمبر مهر با نفوذ جهانگیر دینی که عرضه داشته از عقاید پیش از خود مانند میترائیسم و عقاید زرتشتی و بودائی بهره گرفته است، گروهی خواسته‌اند از اینراه نیز خلط محبت کرده مهر را آگاهی از خدایان و زمانی آفتاب و خورشید و ستاره و وقتی ایزد و فرشته نشان دهند تا توجه به مهر دین آور کمتر پیدا شود. احتمال دیگر آنست که چون تاریخ یونان بیشتر آمیخته با افسانه خدایان است پیش از دین مهر در یونان و روم میترائیسم پیشینه داشته ازینرو برخی از پژوهندگان غربی و نویسندگان دانسته و

ندانسته اشتباه کرده مهر و اثرهای آنرا بامیترائیسم پیش از زمان زرتشت آمیخته اند.

در نتیجه باید توجه داشت که هر جا گفتگو از مهر با نامهای مختلف آن است باید از اهمیت مهر سوشیانس که یکی از پیشروان بزرگ ادیان بوده است غافل نشد. ۲۸